

Professorstillsättningar vid arkitekt- skolorna

– på vilka grunder sker besluten?

Sven Hemlin, Ulla-Stina Johansson & Henry Montgomery
Institutionen för psykologi, Göteborgs universitet

I artikeln, som är ett utdrag ur en kommande rapport till BVN, redovisar, analyserar och diskuterar författarna kriterier som använts vid tillsättningen av professorerna vid A-sektionerna under perioden 1978–1987.

Bakgrund och presentation

Att vara professor i arkitektur har traditionellt varit artskilt från att vara universitetsprofessor. Arkitekturprofessorn har varit mästaren som lärt ut sin yrkesskicklighet till sina lärlingar och gesäller. I likhet med konstakademiens professor, som fått sin yrkestitel från franskans "professeur", har arkitekturprofessuren tilldelats framstående yrkesmän. Forskningsmeriter har här inte varit relevanta av det enkla skälet att forskning inom arkitektur inte har existerat, i alla fall inte som begrepp.

Under de senaste decennierna har arkitekturprofessorns yrkesroll förändrats. Skillnaden mellan universitetsprofessorn och arkitekturprofessorn har minskat. Detta gäller särskilt inom de nya specialdiscipliner som växt fram vid arkitektskolorna. Även professorer i ämnet "arkitektur" är nu handledare av forskarstuderande och vid tillsättningar av dessa professorer skall egen forskning vara meriterande. Men den gamla mästarrollen har inte försvunnit. Än idag innehas lärostolarna i arkitektur och i besläktade ämnen av bemärkta yrkesmän

som förmedlar sina visioner om god arkitektur till nya generationer av arkitektstuderande.

För närvarande sker ett generationsskifte på professurerna vid arkitekturskolorna. I *Arkitektidningen* nr 12, 1986, framgår att 15 av de 25 då tjänstgörande ordinarie professorerna vid arkitektursektionerna var födda mellan 1923 och 1932. Dessa 15 personer har således ersatts eller kommer att ersättas av nya professorer under en tioårsperiod.

Den förändrade yrkesrollen för arkitekturprofessorn och det nu pågående generationsskiftet innebär att det blir intressant att granska professorstillsättningarna i arkitektur. På vilka grunder sker dessa tillsättningar? Hur görs avvägningen mellan forskningsmeriter och praktiska meriter? Sker bedömningen av forskningsmeriter på samma sätt som i andra vetenskaper? Hur förhåller sig arkitekturforskningen till andra discipliner? Svaren på dessa frågor kan användas till att undersöka i vilken grad och på vilket sätt professorstillsättningarna vid arkitektskolorna kan förbättras. I föreliggande artikel skall vi belysa de nu nämnda frågorna och vi skall avslutningsvis diskutera möjligheter att förbättra det nuvarande tillsättningsförfarandet. Artikeln bygger på delar av en studie som vi utfört på uppdrag av Byggforskningsrådets vetenskapliga nämnd.

Undersökningsdesign

Uppläggningsen av den aktuella undersökningen kan beskrivas med utgångspunkt från erfarenheter som vi gjort i våra tidigare studier (se litteraturreferenser):

1. Vi har utgått från flera olika perspektiv – det vill säga använt olika personers ögon – för att på så sätt få möjligheter att bättre fånga in egenskaper i den verklighet som vi försöker få kontakt med. Samma tillvägagångssätt användes också i studien av etnologi och nordiska språk. De använda perspektiven kan grovt indelas i ett utifrånperspektiv och ett inifrånperspektiv. Utifrånperspektivet svarar mot våra egna intryck av arkitekturforskning och av data från professorstillsättningar. Inifrånperspektivet svarar mot hur olika aktörer vid arkitektskolorna uppfattar situationen. Inifrånperspektivet kan, när det gäller professorstillsättningar, brytas ned i ytterligare perspektiv, nämligen den sökandes perspektiv och den sakkunniges perspektiv. Den föreliggande artikeln baseras på utifrånperspektivet och då med avseende på

analysen av sakkunnigutlåtanden. De andra kombinationerna av perspektiv och studieobjekt behandlas i vår BVN-rapport.

2. Som data för belysningen av vilka kriterier som ligger till grund för professorstillsättningar har vi bland annat använt sakkunnigutlåtanden (samtliga 14 tillsättningsärenden under perioden 1978–1987). Utlåtandena har analyserats med hjälp av ett kodningssystem som är en vidareutveckling av det system som användes i våra tidigare analyser av sakkunnigutlåtanden. Kodningssystemet beskrivs i detalj i vår BVN-rapport.

3. Resultaten från analysen av sakkunnigutlåtanden har jämförts med resultaten från våra tidigare undersökningar av utlåtanden i ämnen som representerar i stort sett hela spektrumet av akademiska discipliner. På så sätt ges möjlighet att undersöka skillnader och likheter mellan professorstillsättningar inom arkitekturområdet och professorstillsättningar i allmänhet när det gäller de kriterier som åberopas som grund för tillsättningen.

Vad får vi reda på?

Hur nära sanningen kan vi komma när det gäller hur besluten går till vid professorstillsättningar vid arkitektuskolorna? I en idealisk men helt orealistisk situation hade vi haft direkttillgång till de sakkunnigas innersta tankar och känslor. Vad vi nu framför allt kan kartlägga är den offentligt tillgängliga dokumentationen av tillsättningarna i form av sakkunnigutlåtanden. Vi kan systematisera de kriterier som här åberopas och hur de sammanvägs. Vi kan också få en bild av den vikt som totalt ges till olika kriterier i utlåtandena. Genom de övriga data vi samlar in får vi också en bakgrund till och referenspunkter för vår bedömning av argumentationen i sakkunnigutlåtanden.

Vi kommer alltså inte åt hela sanningen. Men det är viktigt att betona att de offentliga dokumenten också är en del av sanningen. Just dokumentens offentlighet innebär att de ansvariga sakkunniga måste stå för sina ord. Detta innebär att de sakkunniga i sina offentligt givna bevekelsegrunder skapar restriktioner för sig själva och för andra sakkunniga i framtida sakkunnigärenden. I sakkunnigutlåtandena växer det fram och utvecklas en väv av restriktioner kring den sfär inom vilken privata hänsyn och subjektiva övertygelser kan inverka på ett enskilt tillsättningsärende. Denna väv av restriktioner har dock i stor utsträckning karaktären av consensus. Restriktionerna finns inte explicit givna i en regelbok, men de styr ändå de sakkunnigas handlande. Vi

ser det som vår uppgift att så gott det går lyfta fram de regler som implicit styr resonemangen i sakkunnigutlåtandena.

Vinnare och förlorare

I BVN-rapporten ger vi en översikt över bedömningskriterier som i sakkunnigutlåtanden används om samtliga sökanden till en tjänst. I denna artikel begränsar vi oss till att belysa skillnader mellan bedömningarna av de sökande. Framför allt ville vi få reda på hur den person som rangordnats först skiljer sig från "tvåan" och övriga sökanden. Med andra ord: Vad skiljer "vinnaren" från "förlorarna"?

Hur framgår det att vinnaren är bäst?

En av författarna till denna artikel (Montgomery) har i en rad studier undersökt hur människor resonerar för att komma fram till ställningstagande och beslut. (För en översikt se Montgomery, 1989.) Ett grundantagande har varit att människor i sådana situationer försöker bygga upp en struktur av argument som innebär att det självklart framgår vilket alternativ som är bäst. Närmare bestämt antas att beslutsfattaren försöker bygga upp en så kallad *dominansstruktur*, det vill säga en argumentationsstruktur där ett alternativ som är fördelaktigt i något eller några viktiga avseenden självklart vinner därför att eventuella nackdelar med alternativet ej existerar eller är eliminerade på ett eller annat sätt. Beslutsfattande antas alltså inte primärt vara en fråga om att väga fördelar och nackdelar mot varandra utan är snarare en kreativ process, ett sökande efter den goda strukturen, efter dominansstrukturen som gör det lätt att argumentera för och stå fast vid ett fattat beslut.

Låt oss nu undersöka i vilken utsträckning sakkunniga i olika tillsättningsärenden utgår från en dominansstruktur när de argumenterar för sitt val av vinnande kandidat. För att kunna identifiera eventuella dominansstrukturer gäller det att avgränsa omdömen som talar för, talar emot eller inte kan diskriminera mellan ett vinnande alternativ, det vill säga "ettan", och övriga alternativ. Om det då visar sig att "ettan" bara har fördelar och icke diskriminerande egenskaper jämfört med andra alternativ, men inga nackdelar, så har vi den perfekta dominansstrukturen. För att förenkla uppgiften har vi begränsat oss till att såsom ovan jämföra "ettan" med "tvåan". Vidare begränsades ana-

lysen till de avslutande jämförelserna mellan de sökande. Resultatet av analysen visas i tabell 1. För varje omdöme om "ettan" respektive "tvåan" avgjordes om omdömet (a) var till fördel för "ettan" (och därigenom till nackdel för "tvåan"), (b) icke diskriminerande mellan de två sökanden eller (c) till nackdel för "ettan" (och därigenom till fördel för "tvåan"). Till kategori (a) räknades följande typer av omdömen:

"Ettan" bedöms som bättre än tvåan på något attribut. Exempel: "Vid en jämförelse mellan Henriksson och Granit visar Henriksson det mest engagerade förhållandet till den samtida arkitektursituationen". (Åskådliggjort som > i tabell 1).

"Ettan" bedöms positivt på ett attribut, men inget sägs om tvåan på motsvarande attribut (eller motsvarande kombination av aspekt och attribut, om en aspekt har nämnts). Som exempel kan nämnas följande utsaga om en "etta": "Vi finner att Jens Arnfred har [...] överblickande och syntetiserande förmåga". Ingenting nämndes om "tvåans" kvalifikationer i motsvarande attribut (attributet "sammanhang/helhet"). (Åskådliggjort som + i tabell 1).

"Tvåan" bedöms negativt på ett attribut, men inget positivt sägs om ettan på motsvarande attribut (eller kombination av aspekt och attribut). Följande utsaga om en "tvåa" kan tjäna som exempel: "Fortfarande saknas emellertid en sammanhållen dokumentation av hans vetenskapliga verksamhet". Ingenting nämndes om "ettan" ifråga om motsvarande attribut (attributet "fullbordat/ofullbordat arbete"). (Åskådliggjort som - i tabell 1).

Till kategori (b), – icke diskriminerande omdömen – räknades följande fall (som ej har åtskilts i tabell 1):

"Ettan" och "tvåan" bedöms som likvärdiga på något attribut.

"Ettan" och "tvåan" får båda positiva bedömningar på ett attribut (utan att någon direkt jämförelse förs).

"Ettan" och "tvåan" får båda negativa bedömningar på ett attribut (utan direkt jämförelse).

"Ettan" eller "tvåan" bedöms som bättre än andra sökanden på något attribut.

Till kategori (c) – omdömen som är till nackdel för "ettan" (och till fördel för "tvåan") – räknades fall som utgjorde spegelbilden av de fall som ovan beskrevs under kategori (a). Till exempel om "tvåan" bedömdes som bättre än "ettan" på ett attribut så räknades detta som kategori (c) (< i tabell 1). Omdömen av sökandens kvalifikationer i sin helhet uteslöts från analysen. Vidare räknades upprepningar av samma omdömen i ett utlåtande som enbart ett fall.

Tabell 1

Olika typer av värdeomdömen om "ettan" och "tvåan" i slutjämförelser i sakkunnig-utlåtanden

Tillsättning	Fördel "ettan"			Fördel "tvåan"			=	S:a
	>	+	.-	<	+. -	.-		
CTH 80 Formlära	3	4	0	0	5	0	5	17
CTH 80 Stadsbyggn	1	8	0	0	7	0	0	16
CTH 80 Stadsbyggn	5	18	0	0	1	0	3	27
CTH 81 Ark teori his	2	9	0	0	4	0	2	17
CTH 85 Ark byggn pl	0	6	0	0	3	0	0	9
KTH 81 Belysn lära	2	7	2	2	5	2	6	26
KTH 82 Sammans str	6	0	0	0	0	0	7	13
KTH 83 Reg plan	10	9	1	0	0	0	7	27
KTH 87 Ark	2	2	0	0	0	1	3	8
LTH 78 Byggn funkt	4	7	3	1	12	0	11	38
LTH 86 Formlära	0	4	2	0	5	0	1	12
LTH 86 Stadsbyggn	2	0	0	0	0	0	3	5
LTH 86 Utlandsbygg	2	13	3	0	2	0	4	24
LTH 86 Utlandsbygg	0	4	0	0	0	0	0	4
S:a	39	91	11	3	44	3	52	243

En första observation som kan göras i tabell 1 är att det föreligger en avsevärd variation mellan de olika utlåtandena när det gäller i vilken mån en dominansstruktur uppnåtts. I sex av de fjorton utlåtandena råder en perfekt eller en så gott som perfekt dominansstruktur (högst ett fördelaktigt omdöme om "tvåan"). Ytterligare tre fall är ganska nära en dominansstruktur (minst tre gånger fler fördelaktiga än ofördelaktiga omdömen i förhållande till "tvåan"). I de övriga fem fallen är det jämnare mellan "ettan" och "tvåan". I ett fall (LTH -78, formlära) är det till och med fler fördelaktiga omdömen om "tvåan" än om "ettan".

I ett avseende är det emellertid genomgående en slagsida till "ettans" fördel. Nästan alla direkta jämförelser är till "ettans" fördel (39 av 42 jämförelser). Man får ett intryck av att "tvåans" fördelar inte framhålls lika starkt som "ettans". Om "ettan" är bättre så påpekas detta ofta direkt. När det gäller "tvåans" fördelar så lämnas det öppet

om "tvåan" verkligen är överlägsen "ettan" med avseende på ifrågavarande attribut. Ytterst sällan görs alltså en direkt vägning mellan olika kandidaters fördelar (eller nackdelar) av typen sökande A:s försteg på attribut X uppvägs av B:s försteg på attribut Y.

Sammantaget får man intrycket av att många utlåtanden är vinklade till "ettans" fördel. Vinklingen visar sig på två sätt: Dels som nyss påpekats i slagsidan av direkta jämförelser till "ettans" fördelar och den iögonfallande avsaknaden av för- och nackdelar. Dels i form av perfekta dominansstrukturer i fall där man kan misstänka att "ettan" i verkligheten inte är lika dominant som han/hon framstår i utlåtandet.

Ett sådant fall är KTH -83, regional planering. Sammanlagt 26 personer var sökande, många av dem högt kvalificerade enligt de sakkunnigas bedömning. Ändå rådde det en perfekt dominansstruktur till "ettans" fördel jämfört med de två sökanden som "ettan" jämfördes med i de sakkunnigas slutjämförelse. Vi är inte kompetenta att bedöma sakinnehållet i detta utlåtande, men nog förefaller det osannolikt att det i en skara av 26 sökanden, av vilka många uppges vara kompetenta, finns en person som är överlägsen eller likvärdig med andra toppkandidater i samtliga viktiga avseenden. (Det bör här påpekas att de sakkunniga i sitt svar på den ström av överklaganden som förekom i detta ärende visade att de var medvetna om att utlåtandet inte gav en heltäckande bild av hur "ettans" meriter förhöll sig till övriga sökandes.)

Praktiska versus vetenskapliga meriter

Ett genomgående tema i våra intervjuer rörde relationen mellan praktik och vetenskap inom arkitekturområdet. Flera intervjupersoner talade om konflikter i gränzonen teori-praktik. Vid professorstillsättningar ställs sådana konflikter på sin spets. Här kan det förekomma sökanden som antingen är huvudsakligen praktiskt meriterade eller huvudsakligen vetenskapligt meriterade. Konflikten kan inte lösas genom att helt bortse från vetenskapliga meriter eftersom det enligt högskoleförordningen är de sakkunnigas skyldighet att ta hänsyn till sådana meriter. (När det gäller vikten av praktiska meriter finns det ingen generell bestämmelse i högskoleförordningen.) Vi kommer nu att undersöka i vilken utsträckning praktiska respektive vetenskapliga meriter var utslagsgivande i olika tillsättningsärenden. Vi kommer också att undersöka hur de två typerna vägs mot varandra i olika ärenden.

Låt oss börja med att redovisa data på hur en mycket påtaglig vetenskaplig merit – avlagd doktorsexamen – togs till vara. Som framgår av tabell 2 hade i de 14 tillsättningsärendena 55 personer av totalt 147 sökanden avlagt doktorsexamen. I fyra ärenden hade "ettan" avlagt doktorsexamen (CTH -81, arkitekturhistoria; KTH -83, regional planering; KTH -85, arkitektur; LTH -79, installations- och klimatlära). I två av dessa fall (arkitekturhistoria och regional planering) hade flertalet övriga sökanden också avlagt doktorsexamen. Vi gissar att det här rör sig om primärt "vetenskapliga" ämnen där doktorsexamen är en självklar grundmerit men knappast utslagsgivande. I ett tredje fall fanns bara en sökanden. I det återstående fallet (KTH -85, arkitektur) hade fyra av 10 sökanden doktorsexamen. Kan man här tala om ett genombrott för doktorsexamens meritvärde i ett praktiskt ämne? Vi återkommer till detta nedan.

I de övriga 10 ärendena, där "ettan" alltså ej var doktor, fanns det alltid någon eller några sökanden med doktorsexamen. I två fall hade till och med en majoritet av de sökanden avlagt doktorsexamen (LTH -78, byggnadsfunktionslära; LTH -87, formlära).

Tabell 2

Doktorsexamen hos "ettan" och övriga sökanden

Tillsättning	Doktorsexamen		Antal sök
	"Ettan"	Tot	
CTH 80 Formlära	Nej	2*	7
CTH 80 Stadsbyggnad	Nej	1	15
CTH 81 Ark teori o hist	Ja	7	8
CTH 85 Ark byggplan	Nej	4	10
KTH 81 Belysningslära	Nej	0	2
KTH 82 Ark sammans str	Nej	4	18
KTH 83 Regional plan	Ja	14	26
KTH 87 Arkitektur	Ja	3	10
LTH 78 Byggn funktionsl	Nej	10	14
LTH 79 Inst o klimat	Ja	1	1
LTH 82 Ark vik	Nej	2	9
LTH 86 Formlära	Nej	4	9
LTH 86 Stadsbyggnad	Nej	1	14
LTH 86 Utl byggande	Nej	2	12
S:a	4	55	159

* Doktorskompetens

De nu redovisade data antyder att vetenskapliga meriter ej varit utslagsgivande i flertalet tillsättningsärenden. Stämmer detta intryck med hur praktiska och vetenskapliga meriter bedömdes i sakkunnigutlåtandena? I tabell 3 redovisas en analys av vilket av de två slagen av meriter som var utslagsgivande enligt sakkunnigutlåtandena i vart och ett av de 14 tillsättningsärendena. Tabellen ger också information om *på vilket sätt* praktiska eller vetenskapliga meriter var utslagsgivande enligt de resonemang som fördes i utlåtandena. Analysen i tabell 3 innebär att vi i varje utlåtande identifierade den *beslutsstrategi* som de sakkunniga beskrev för att motivera sitt val. Vi utgick här från olika så kallade beslutsregler som beskrivits i den psykologiska forskningslitteraturen. Beslutsregler anger hur ett beslut följer utifrån beslutsfattarens värderingar av given information om befintliga valalternativ. I det aktuella fallet begränsar vi oss till de sakkunnigas värderingar av praktiska respektive vetenskapliga meriter. Som praktiska meriter definierades alla värderingar av arkitektarbeten eller andra meriter tillkomna i yrkesarbete vid sidan av forskning eller undervisning (objektskategorierna 3 och 4 i kodningsschemat). Vetenskapliga meriter svarade mot forskning eller akademisk undervisning (objektskategorierna 1 och 2 i kodningsschemat).

I tabell 3 nämns fyra beslutsregler. Dessa är:

- *Dominansregeln (DOM)*. Denna regel innebär här att om en sökande A är *överlägsen* övriga sökanden i fråga om minst en typ av meriter (t ex när det gäller praktiska meriter) och *ej underlägsen* övriga sökanden ifråga om en eventuell resterande typ av meriter (t ex vetenskapliga meriter) så väljs sökande A.

- *Konjunktiv regel (KON)*. Enligt denna regel gallras alla sökanden bort som är oacceptabla i något avseende, här ifråga om praktiska eller vetenskapliga meriter. Om bara en sökande återstår efter en sådan utgallring så väljs denne.

- *Lexikografisk regel (LEX)*. Här väljs den sökande som ligger bäst till med avseende på det meritslag som bedöms vara viktigast. Detta görs oavsett de sökandes kvalifikationer ifråga om det näst viktigaste meritslaget. Om det inte går att identifiera en bästa sökande med avseende på det viktigaste meritslaget så går man till det näst viktigaste meritslaget och försöker på nytt identifiera en bästa sökande med utgångspunkt från detta meritslag. (Det senare var aldrig aktuellt i våra utlåtanden).

- *Kompensatorisk regel (KOMP)*. Denna regel är enbart aktuell när en sökande är bättre meriterad än andra sökanden ifråga om ett meritslag men sämre meriterad ifråga om det andra meritslaget. I en sådan situation kan också den lexikografiska regeln användas. Men enligt den

Tabell 3

Betydelse av praktiska och vetenskapliga meriter i tjänsteförslagsnämndernas utlåtanden i olika tillsättningsärenden

Tillsättning	Utslagsg	Beslutsstrategi
CTH 80 Formlära	prakt	LEX(prakt)
CTH 80 Stadsbyggnad	prakt(vet)	LEX(prakt) + LEX(vet) + KOMP(prakt, vet)
CTH 80 Stadsbyggnad*	vet	enbart vet
CTH 81 Ark teori o hi	vet	enbart vet
CTH 85 Ark byggnadsp	prakt	KON(prakt) + LEX(prakt)
KTH 81 Belysningslära	prakt	DOM(prakt)
KTH 82 Ark sammans str	prakt	DOM(prakt)
KTH 83 Regional plan	vet	enbart vet
KTH 87 Ark	prakt(vet)	KON(prakt) + KON(vet) + LEX(prakt)
LTH 78 Byggnadsfunk	prakt(vet)	KON(prakt,vet) + DOM(prakt, vet)
LTH 79 Install o klimat	vet	enbart vet
LTH 82 Ark vik	prakt(vet)	KON(prakt, vet)
LTH 86 Formlära	prakt	LEX(prakt)
LTH 86 Stadsbyggnad	prakt, (vet)	LEX(prakt)** + LEX(vet)** + KON(prakt,vet)** + KON(prakt, vet) + DOM(prakt, vet)
LTH 86 Utlandsbygg	prakt	DOM(prakt)
LTH 86 Utlandsbygg*	vet	enbart vet

* Utlåtande stött av en minoritet i tjänsteförslagsnämnden

** Regler som applicerats på delgrupper av sökande

kompensatoriska regeln baseras beslutet på en *vägning* av de sökandes försteg i respektive meritslag. Båda meritslagen vägs alltså här in i bedömningen, vilket kontrasterar mot den lexikografiska regeln som normalt enbart utnyttjar det meritslag som bedöms som viktigast.

Identifieringen av beslutsregler från sakkunnigutlåtanden var inte problemfri, men ändå möjlig att göra med viss tillförlitlighet enligt vad vi kunde bedöma. Identifieringen underlättades av det faktum att i de flesta utlåtanden gjordes en explicit distinktion mellan praktiska och vetenskapliga (teoretiska) meriter och resonemang fördes om hur framtagandet av förslag till tjänsteinnehavare skulle baseras på de två typerna av meriter. Några av de tumregler som vi använde för identifieringen av beslutsregler var följande:

1. Om alla sökanden bedöms som mindre kvalificerade ifråga om ett meritslag och om det finns en klart bästa sökande med avseende på det andra meritslaget, identifiera då dominansregeln (DOM). Exem-

pel: "Ingen av de sökande har heller sådana forskningsmeriter inom området att dessa ensamt ger förutsättningar för en stark och självständig kunskapsutveckling inom området. Därför kan inte ännu vetenskaplig skicklighet läggas till grund för valet av innehavare av professuren. I stället måste praktiska meriter [...] bilda grund [...] I första rummet ställer vi tveklöst Bengt Edman." (KTH-A, -82).

2. Om vissa men inte alla sökanden gallras bort beroende på bristande kvalifikationer i ettdera eller båda meritslagen, identifiera då den konjunktiva regeln (KON). Exempel: "Alla tre har stor erfarenhet av projektering av komplexa byggnadsuppgifter" (KTH-A, -87). (Omdömet fälldes om tre personer som gallrats fram som särskilt kvalificerade. Av personbeskrivningarna i utlåtandet framgick att inga övriga sökanden bedömdes ha tillräckliga praktiska meriter.)

3. Om båda meritslagen nämns i slutjämförelsen och/eller i beskrivningarna av enskilda forskare och en sökande lyfts fram på basis av det ena meritslaget utan att någon explicit vägning görs mot andra sökandes kvalifikationer i det andra meritslaget, identifiera då den lexikografiska regeln (LEX). Exempel: "Vi finner att Jens Arnfred [...] har [...] produktion av hög arkitektonisk kvalitet. Vi placerar Jens Arnfred i första förslagsrummet. Vi finner att Johan Hedborg har stora kvaliteter i sitt sätt att behandla arkitekturteoretiska frågor [...] Vi placerar därför Johan Hedborg i andra förslagsrum. (CTH -85, byggnadsplanering). (Ingen explicit vägning gjordes någonstans i utlåtandet mellan Arnfreds och Hedborgs meriter.)

4. Om däremot en explicit vägning görs mellan praktiska och vetenskapliga meriter, identifiera då den kompensatoriska regeln. Exempel: "Vi finner alltså att Falk och Andersson är de sökanden som i första hand bör komma ifråga till tjänsten. Vid en sammanvägning dem emellan finner vi att Falks meritering har väsentligt större tyngd än Anderssons". (CTH -80, stadsbyggnad). (Falk och Andersson identifierades tidigare i utlåtandet som den mest praktiskt respektive mest vetenskapligt meriterade sökande.)

Som framgår av tabell 3 kan flera beslutsregler kombineras med varandra i en argumentation. Närmare bestämt kan en regel användas för en första utgallring av de sökande. Ofta används i en sådan första utgallring den konjunktiva regeln (KON) för att sälla bort alternativ (sökanden) som bedöms som oacceptabla i något avseende. Därefter kan en annan beslutsregel (t ex LEX) användas för att plocka fram den bästa kandidaten bland de återstående alternativen. Som exempel kan nämnas KTH -87, arkitektur. Här gallrades först ett antal sökanden bort på grund av otillräckliga praktiska meriter, i tabellen angivet som KON(prakt). Därefter gallrades ytterligare en sökande bort beroende

på otillräckliga vetenskapliga meriter, KON(vet). Till sist valdes den mest praktiskt meriterade bland de återstående två sökanden, LEX (prakt). I denna tjänstetillsättning var "ettan" disputerad, men det avgörande argumentet för att han blev vald var alltså hans praktiska meritering.

Låt oss nu utifrån redovisningen i tabell 3 göra oss en bild av vilka meriter som var utslagsgivande i olika ärenden. I sex tillsättningar låg *enbart* praktiska meriter till grund för valet av "ettan". Detta kunde ske genom att "ettan" sågs som bättre än samtliga övriga sökande i fråga om praktiska meriter men likvärdig med övriga sökanden ifråga om vetenskapliga meriter, DOM(prakt). Detta gällde i tre fall. En annan variant är att det först sker en utgallring av alla sökanden med oacceptabla praktiska meriter, KON(prakt) och därefter ett framplöskande av den av de återstående sökande som har de bästa praktiska meriterna, LEX(prakt). I ytterligare ett fall användes den lexikografiska regeln på samtliga sökanden med praktiska meriter som viktigaste attribut, LEX(prakt).

I tre tillsättningar var enbart vetenskapliga meriter utslagsgivande. Det rörde sig här följdriktigt om tre klart "vetenskapliga" (snarare än "konstnärliga") ämnen, nämligen belyningslära, regional planering och arkitekturens teori och historia. I de två senare fallen berördes knappt praktiska meriter, varför det aldrig blev aktuellt att använda en beslutsregel för att integrera vetenskapliga och teoretiska meriter. I det resterande fallet, KTH -81 belyningslära, baserades valet på dominansregeln med vetenskapliga meriter som utslagsgivande merit. I tabell 3 redovisas också två utlåtanden som i respektive ärende gick emot majoritetens uppfattning i tjänsteförslagsnämnden. I båda fallen var enbart vetenskapliga meriter utslagsgivande, vilket kontrasterade mot majoritetens betoning av praktiska meriter.

I de återstående fem fallen var både praktiska och vetenskapliga meriter av betydelse, men tonvikten låg på de praktiska meriterna (se fall betecknade som prakt(vet) i tabell 3). Gemensamt för dessa fall var att både praktiska och teoretiska meriter låg till grund för urvalet av en tätgrupp sökanden. Det slutgiltiga valet baserades dock i samtliga fall på i första hand praktiska meriter (enligt vår tolkning). Vi kommenterar först två fall där tonvikten på praktiska meriter framgick särskilt tydligt. Det ena fallet var tillsättningen av arkitekturprofessuren, KTH -87, som beskrevs ovan. Här skedde först en utgallring av sökanden på grundval av otillräckliga praktiska och vetenskapliga meriter, KON(prakt) och KON(vet). Den mest praktiskt meriterade av de kvarvarande sökande valdes som "etta", LEX(prakt). I det andra fallet (CTH -80, stadsbyggnad) identifieras först den mest vetenskapligt me-

riterade, LEX(vet) och den mest praktiskt meriterade, LEX(prakt). Sedan används den kompensatoriska regeln för att välja den bäste av dessa två personer och den mest praktiskt meriterade befanns då vara den totalt sett bäst meriterade, KOMP(prakt,vet).

I de tre kvarvarande fallen (LTH -78, byggnadsfunktionslära; LTH -86, stadsbyggnad; LTH -87, formlära) framgår det inte tydligt av de använda beslutsreglerna om tonvikten låg på praktiska eller vetenskapliga meriter. Vi bedömde att tonvikten trots detta i båda fallen låg på de praktiska meriterna. Ett skäl till denna bedömning är att i alla tre fallen gick tjänsten till en odisputerad forskare trots att det fanns disputerade forskare bland de sökande. I ett fall (LTH -87, formlära) får man av personbeskrivningarna intrycket att "ettan" är den mest praktiskt meriterade av samtliga sökanden, även om detta ej sägs explicit, men däremot får man inte lika tydligt intrycket att han skulle vara den mest vetenskapligt meriterade. I det andra fallet (LTH -78, byggnadsfunktionslära) baseras bedömningen av den vetenskapliga meriteringen i hög grad på dess praktiska tillämpbarhet. I det tredje fallet (LTH -86, stadsbyggnad), som är vårt mest invecklade när det gäller användandet av olika beslutsregler, fick i slutjämförelsen en renodlad "teoretiker" och en renodlad "praktiker" ge vika för två personer som hade "blandade" meriter. Vi tolkade detta som att en konjunktiv regel användes KON(prakt,vet), det vill säga att de sakkunniga bedömde att ett visst mått av praktisk och vetenskaplig skicklighet var nödvändig. Därefter visade det sig att en av de två kvarvarande personerna var överlägsen den andre ifråga om både praktiska och teoretiska meriter, DOM(prakt,vet). Av utlåtandet får man dock intrycket att den föreslagna personen var överlägsen även den bortgallrade "praktikern" ifråga om sina praktiska meriter även om detta inte sägs rent ut. Däremot får man knappast intrycket att hon var överlägsen den bortgallrade "teoretikern" ifråga om vetenskapliga meriter.

Vi gör nu några allmänna kommentarer om resultaten i tabell 3. Först kan noteras att det inte finns någon tydlig tidstrend när det gäller betydelsen av praktiska och vetenskapliga meriter. Genombrottet för ett prioriterande av vetenskapliga meriter vid tillsättningen av arkitekterskolornas "kärnämnen" (t ex arkitektur, stadsbyggnad, formlära) har ännu inte kommit. Vidare kan observeras att vi bara fann ett enda tydligt fall av vägning av praktiska mot vetenskapliga meriter. Desto vanligare var det att slutjämförelsen baserades på dominansregeln (fem fall), det vill säga att "ettan" beskrevs som överlägsen övriga sökanden ifråga om praktiska meriter och inte underlägsen ifråga om vetenskapliga meriter eller att han/hon var överlägsen ifråga om båda meritslagen. Lika vanlig i slutjämförelsen var den lexikografiska re-

geln (fem fall). I dessa fall framgick det mer eller mindre tydligt att det fanns sökanden som var mer vetenskapligt meriterade än "ettan". Trots detta avstod de sakkunniga från att göra (explicita) avvägningar mot vad som framstår som det mindre viktiga meritslaget (i samtliga fall vetenskapliga meriter). Oavsett hur slutjämförelsen gjordes blev resultatet dock alltid detsamma. I *samtliga fall* när praktiska och vetenskapliga meriter ställdes mot varandra i slutjämförelsen så gick tjänsten till den mest praktiskt meriterade personen.

Vi avslutar denna genomgång av hur praktiska och vetenskapliga meriter bedömdes genom att mer i detalj undersöka vilka aspekter och attribut som stod i fokus vid tjänstetillsättningar som baserades på endera slaget av meriter. Tabell 4 visar aspekter och attribut som i minst två utlåtanden i slutjämförelserna nämndes som meriter för "ettan" (dvs aspekter eller attribut där "ettan" framstod som mer meriterad än "tvåan", jämför tabell 3). Tanken med tabellen är att ge en idé om aspekter och attribut som var utslagsgivande i utlåtandena. Tabellen ger dock begränsad information om utslagsgivande aspekter utan tar i första hand upp attribut (samtliga attribut som uppfyllde det ovan beskrivna urvalskriteriet). De aspekter som medtagits är de fall när det allmänt talades om icke-vetenskapliga aspekter, det vill säga utan angivande av specifikt attribut (t ex att "ettan" har större konstnärlig skicklighet än "tvåan" utan närmare precisering).

En första observation som kan göras i tabell 4 är att när "ettan" enligt vår bedömning främst valdes på grundval av praktiska meriter (se tabell 3) så var också de praktiska meriterna mycket oftare i fokus. En ännu tydligare fokusering på det mest relevanta meritslaget gällde för de fall när "ettan" enligt vår bedömning i första hand sågs som vetenskapligt meriterad person. I dessa fall var så gott som enbart vetenskapliga meriter utslagsgivande. Den indelning som vi tidigare gjorde mellan utlåtanden där praktiska respektive vetenskapliga meriter var utslagsgivande får alltså ytterligare stöd av de data som presenteras i tabell 4.

Vilka likheter och skillnader finns mellan de utslagsgivande attributen för förslag baserade på praktiska respektive vetenskapliga meriter? Av tabell 4 framgår att *likheterna* är slående. I båda typerna av förslag är attributen nyhet/originalitet, svårighet (dvs svåra problem), ämnesrelevans, internationell meritering, bredd, sammanhang/helhet, aktivitet/engagemang, produktivitet, praktisk erfarenhet och administrativa meriter utslagsgivande. Attributet "djup" var utslagsgivande enbart i de tillsättningsförslag som primärt var baserade på praktiska meriter, men attributet användes dock i dessa fall på både praktiska och vetenskapliga meriter. "Samarbetsförmåga" nämndes enbart i sam-

Tabell 4

Utlagsgivande aspekter/attribut för olika meritslag för förslag primärt baserade på praktiska respektive vetenskapliga meriter

Asp/attr	Förslag baserat på praktiska meriter			Förslag baserat på vetensk. meriter			S:a
	Prakt	Vet	Allm	Prakt	Vet	Allm	
Prakt/tekn skickl	2						2
Konstn skickl	4						4
Samh/kult komp	2						2
Korrekt/objektiv		1			3		4
Viktighet/nytta					2		2
Ny/originell	3	1			3		7
Stringens					5		5
Svåra problem	1				1		2
Utomvet nytta		1			1		2
Ämnesrel	2	1			2		5
Internat meriter	1				2		3
Bredd	2		1		4	1	8
Djup	2		1				3
Sammanhang/helhet	1	1			1		3
Aktiv/engag	1			1	1		3
Produktiv	2				3		5
Tvärvet					3		3
Ämneskunskap			1		3		4
Samarbete	2						2
Forskningspot		3					3
Pedag meriter		2			4		6
Praktisk erf	3			1	1		5
Adm meriter			1		1	1	3
Övrigt	6				5		11
S:a	34	10	4	2	45	2	97

Notera. Varje siffra anger antalet utlåtanden i vilken en aspekt eller ett attribut är till "ettans" fördel jämfört med "tvåan".

band med praktiska meriter men kan naturligtvis kopplas till vetenskapliga meriter. De aspekter som vi beskrivit som icke-vetenskapliga var dock mycket riktigt aldrig kopplade till vetenskapliga meriter (aspekterna praktisk-teknisk skicklighet, konstnärlig skicklighet och social-kulturell kompetens). Några attribut som inte definitionenligt var vetenskapliga visade sig ändå enbart vara kopplade till vetenskapliga meriter. Detta gällde attributen korrekthet/objektivitet, viktighet/nytta och stringens. Man skulle dock kunna tänka sig att de två sistnämnda attributen skulle kunna tillämpas på byggnadsprojekt mm. Utslagsgivande pedagogiska meriter var enbart kopplade till akademisk verksamhet, men här skulle man kunna tänka sig icke-akademiska pedagogiska meriter (t ex förmåga att pedagogiskt presentera egna byggnadsprojekt). Ett vetenskapligt attribut förekom enbart i samband med de tillsättningsförslag som var baserade på i första hand praktiska meriter. Det var attributet "forskningspotential". I tre tillsättningar ansågs alltså den på praktiska meriter utvalda personen ha en potential att få igång god forskning.

De vanligaste attributen tvärs över olika meritslag och tillsättningar var bredd (vanligast), nyhet/originalitet, pedagogiska meriter, stringens, ämnesrelevans, produktivitet och praktisk erfarenhet. Det är intressant att bredd tenderar att gå före djup, vilket ligger i linje med vad vi funnit i tidigare studier av vetenskapliga kvalitetskriterier (Hemlin, Montgomery & Johansson, 1985; Hemlin & Montgomery, 1988).

Överklaganden

Professorstillsättningar är av tradition ofta hårda bataljer mellan olika konstellationer av bedömare och bedömda. Professorstillsättningar i arkitekturämnen ansluter sig väl till denna tradition. Oenighet mellan sakkunniga och inom tjänsteförslagsnämnden, det vill säga oenigheter mellan bedömare, förekom i flera fall i vårt material. I detta avsnitt – vår sista anhalt på vår upptäcktsfärd bland sakkunnigutlåtanden i arkitektur – skall vi undersöka en annan konflikt, nämligen den mellan bedömare och dem som ansåg sig orättvist bedömda. Närmare bestämt undersöks de överklaganden som förekom i vårt material. Särskilt intresserade är vi av att undersöka hur den bild som vi gett ovan av utlåtandena förhåller sig till de klagandes bild.

Sammanlagt 16 överklaganden fördelade på 5 tillsättningar förekom i de 14 granskade tillsättningarna. Överklagandena följer på flera

sätt det traditionella akademiska mönstret. Den klagande framhåller sin förträfflighet i oförblommerade ordalag som annars är sällsynta i vårt land där ett visst mått av blygsamhet normalt är på sin plats. Hårda ord haglar mot bedömare. I sin inspiration finner ofta de överklagande här målande formuleringar som ger överklagningsskrifterna ett betydande underhållningsvärde. (Se särskilt Ingemar Johanssons överklagande av tillsättningen i regional planering, KTH -83, – ett verkligt mästerverk i genren). De överklagandes upprördhet kontrasterar mot tjänsteförslagsnämndernas lugna tillbakavisanden av den framförda kritiken. Standardsvaret är att inget nytt tillkommit i de överklagandes synpunkter och att de sakkunniga självfallet i sina bedömningar tagit hänsyn till mer än vad som direkt framgår av utlåtandet.

Tabell 5 ger en översikt över några teman i överklagningsskrifterna. Två teman var särskilt vanliga. Det ena temat gällde bedömningen av den sökandes vetenskapliga meritering. Fjorton av sexton överklagande ansåg att de var mer vetenskapligt meriterade än "ettan". Detta gällde både i ämnen där tjänsten gick till en praktiker och i ett ämne där huvudsakligen vetenskapliga meriter bedömdes (regional planering). I endast fyra fall hävdade den klagande att han var mer praktiskt meriterad än "ettan". Uppenbarligen bevittnar vi här vetenskapligt meriterade sökandes protester mot tillsättningar av primärt praktiskt meriterade personer.

Det andra genomgående temat rörde de sakkunnigas ämnestolkning. Även på denna punkt beklagade sig fjorton av de sexton som överklagat. De menade att deras vetenskapliga meriter blivit bortdefinierade genom den ämnestolkning som de sakkunniga gjort. Ofta hävdade man att tjänsten för mycket inriktats på forskning med praktisk inriktning. Detta gällde särskilt professuren i byggnadsfunktionslära, LTH -78, som tidigare innehafts av en samhällsvetenskapligt utbildad person utan arkitektutbildning (Carin Boalt). Tjänsten och även institutionen som helhet var alltså ett fäste för akademiskt vetenskaplig forskning. Med stöd av den ämnestolkning som de sakkunniga gjorde gick emellertid tjänsten till en arkitekt (Birgit Krantz). Hon hade forskningsmeriter också från praktiskt programarbete. Hela sex personer överklagade denna tillsättning.

Hälften av de överklagande (åtta personer) ansåg att de var pedagogiskt mer meriterade än "ettan". I flera fall rörde det sig om personer med långvarig akademisk lärartjänstgöring i ämnet som blev passerade av arkitekter från fältet. I två fall hade personerna ifråga till och med innehaft långvariga vikariat som professor i ämnet.

Tabell 5
Antal klagomål av olika slag i överklaganden

	Tillsättningsärende					Klagomål S:a
	KTH 82 Ark	KTH 83 Reg pl	LTH 78 Byggf	LTH 86 Forml	LTH 86 Stadsb	
Vetenskapligt mer meriterad än "ettan"	2	3	5	1	2	13
Pedagogiskt mer meriterad än "ettan"	1	1	4	1	1	8
Praktiskt mer meriterad än "ettan"	2	1	0	1	0	4
Felaktig ämnestolkning	1	4	6	1	2	14
Felaktigt arbetssätt	2	3	3	1	3	12
Antal över- klaganden	2	4	6	1	3	16

Till sist kan vi notera att många överklaganden (tolv st) innehöll kritik mot de sakkunnigas arbetssätt, till exempel att de inte läst inlämnade skrifter, att de gjort diverse formella fel eller att de varit osystematiska i sina jämförelser mellan de sökande. Vi tror inte att överklagandena på denna punkt avviker från överklaganden inom andra delar av den akademiska världen.

Syntes och rekommendationer

Att tillsätta en professur är ett möte mellan subjekt och objekt. Subjekten är bedömarna med deras föreställningar och värderingar. Objekten är forskningsrapporter och andra arbeten. Subjektens tankevärld är inte direkt tillgänglig för andra än för subjekten själva. Objekten existerar däremot i ett offentligt rum. Alla som vill kan med egna ögon studera dem och bilda sig en uppfattning om dem.

Liksom alla tjänstetillsättningar handlar professorstillsättningar också om att bedöma individuella människor. Men vi tror ändå (eller vill åtminstone tro) att bedömningen av objekten är det centrala. Rimligen vill ingen ha en arkitekturprofessor som vare sig kan rita hus eller forska.

I det följande skall vi försöka integrera de olika perspektiv som i denna rapport anlagts på subjekten och objekten – på bedömarna och på de inlämnade forsknings- och arkitekturarbetena. Med dessa resonemang som grund ger vi några rekommendationer om hur professorstillsättningar i arkitektur skulle kunna förbättras. Vi börjar med att diskutera vad de data som tagits upp i denna rapport säger om arkitekturforskningens karaktär.

Arkitekturforskningen

Vårt eget intryck av arkitekturforskningen kan sammanfattas med orden 'splittrad' och 'vital'. Det rör sig om en forskning som inte riktigt funnit sin identitet, men som drivs framåt av en sann pionjäranda. Intervjuerna (som behandlas i den kommande BVN-rapporten) ger en liknande bild. Intervjupersonerna var som regel djupt engagerade i att finna de rätta orden för att beskriva vad arkitekturforskning egentligen är. På flera punkter skiftade dock uppfattningarna om arkitekturforskningens identitet. Är det en syntes av olika kunskapsområden eller är det en summa av kunskapsområden? Hur är förhållandet mellan forskning och praktisk-konstnärlig verksamhet? Är forskningen *något annat än* eller något som är *likartat med* praktisk-konstnärlig verksamhet? Dessa frågor har ännu inte funnit ett samstämmigt svar på arkitektskolorna.

Vilken bild av arkitekturforskningen tonar fram i sakkunnigutlåtandena? Vad som här frapperar är arkitekturforskningens likhet med annan forskning. Samma aspekter och attribut uppmärksammas som i annan forskning. Det finns dock skillnader i fördelningen av olika aspekter och attribut jämfört med vad som typiskt gäller för bedömningar av annan forskning. I bedömningar av arkitekturforskning nämns aspekterna 'resultat' och 'teori' mindre ofta än inom andra vetenskaper. Ovanliga attribut, jämfört med vad som gäller för bedömningar av annan forskning, var 'inomvetenskaplig betydelse', 'internationell ställning' och 'handledning'. Dessa observationer stämmer med det intryck som vi fått av en ung vetenskap, som inte riktigt nått ett

stadium av kumulativ kunskapstillväxt och som inte arbetat fram ett internationellt kontaktnät.

Det fanns också likheter i de uttryck som användes för att bedöma arkitekturforskning och praktisk-konstnärlig verksamhet. I båda fallen talades det om 'bredd', 'originalitet', 'sammanhang', 'produktivitet', 'ämnesrelevans', 'engagemang' med mera. I båda fallen rör det sig, enligt vår uppfattning, helt enkelt om kreativ verksamhet och därför finns det gemensamma drag, som antyder spännande möjligheter till korsbefruktning mellan de två verksamheterna.

Vi kan konstatera att arkitekturforskningen *finns*. Frågan är nu hur forskningsmeriter tas till vara i professorstillsättningar. Detta är en av de frågor som diskuteras i följande avsnitt.

Professorstillsättningar

Under denna rubrik behandlar vi tre teman som delvis är sammanvävda med varandra, nämligen kvaliteten i sakkunnigutlåtanden, de vetenskapliga meriternas roll i professorstillsättningar och förslag till förändringar av tillsättningsystemet.

• Sakkunnigutlåtandenas kvalitet.

Görs professorstillsättningarna i arkitektur på ett korrekt och samsvetsgrant sätt? Många sakkunniga, men inte alla, tyckte att det genomgående var fallet. Flera av de sökande var mer skeptiska till kvaliteten i de sakkunnigas arbete. Bland annat betonades hur vänskapsrelationer och de sakkunnigas subjektiva arkitektursyn styr tillsättningarna.

Vår analys av sakkunnigutlåtandena antyder att kvaliteten i de sakkunnigas bedömningar inte alltid är optimal. Med detta vill vi inte säga att fel personer valts som innehavare av de aktuella professurerna. Däremot är vi kritiska till kvaliteten i den redovisning de sakkunniga ger av bakgrunden till sina bedömningar i många av utlåtandena. Denna kritik, som vi beskriver nedan, leder till ett antal rekommendationer för hur utlåtandena skulle kunna förbättras.

Först kan konstateras att utlåtandena ofta är anmärkningsvärt korta jämfört med vad som gäller inom andra områden. Enskilda forskningsarbeten beskrivs och värderas påfallande sällan. Utlåtandena är offentliga dokument, inte bara information till tjänsteförslagsnämnden. Vi tror att det allmänna förtroendet för de sakkunnigas arbete påverkas positivt av gedigna sakkunnigutlåtanden som ger intrycket av att de sakkunniga trängt in i enskilda forsknings- och praktiska arbeten. Vi

vill i detta sammanhang rekommendera att varje sakkunnig skriver ett eget utlåtande, vilket är det normala utanför den tekniska sektorn. Enskilda utlåtanden gör det möjligt att ge en mer nyanserad bild av de sökande. Vidare minskar risken för att väsentlig information om de sökande undanhålles på grund av att de sakkunniga "skrivit ihop sig". Vi är inte övertygade om att enskilda utlåtanden leder till en större arbetsbörda för de sakkunniga. Det tar ju tid att jämk ihop olika ståndpunkter till ett gemensamt utlåtande.

För det andra ger många sakkunnigutlåtanden intrycket av att vara vinklade till vinnarens – "ettans" – fördel. Här har vi dock inte möjlighet att jämföra med sakkunnigutlåtanden inom andra områden, men vi utesluter inte att arkitekturutlåtanden i detta avseende överensstämmer med sakkunnigutlåtanden inom andra discipliner. Kanske kan det ses som ett naturligt inslag i det akademiska samhället att de sakkunniga "ställer upp" för sin kandidat, att de fungerar som advokater snarare än domare när de väl har funnit en kandidat till en tjänst. Det finns dock en avsevärd variation mellan utlåtandena när det gäller den utsträckning i vilken en kandidat matchas fram med stöd av vad vi kallar en enkel dominansstruktur, det vill säga en argumentationsstruktur där vinnaren inte har några nackdelar jämfört med övriga sökanden. Detta kan naturligtvis i viss mån spegla reella skillnader mellan hur de sökandes meriter förhåller sig till varandra i olika tillsättningsärenden. Men variationen visar också att det inte är nödvändigt att försvara valet av tjänsteinnehavare med enkla dominansstrukturer.

För det tredje är det slående hur sällan svaga och starka sidor i en tät grupp av sökanden vägs mot varandra även när utlåtandena antyder att det finns olika starka och svaga sidor hos de sökande. Särskilt saknar vi diskussioner där vetenskapliga meriter och praktisk-konstnärliga meriter hos sökanden ställs mot varandra. Det är möjligt att jämföra de två typerna av meriter. Som vi ovan påpekat används i stor utsträckning samma attribut för att värdera vetenskapliga och praktiska-konstnärliga meriter. En vägning av starka och svaga sidor behöver inte innebära oklarheter i motiveringen av valet av tjänsteinnehavare. Det går att bygga upp dominansstrukturer, där nackdelar hos ett valt alternativ är motbalanserade snarare än ignorerade. En sådan mer komplex dominansstruktur kan upplevas som ett lika entydigt stöd för vinnaren, tror vi, som en enkel dominansstruktur där vinnarens nackdelar ignoreras. Dessutom ger den en mer allsidig bild av hur verkligheten, i detta fall de sökandes meriter, ser ut.

Man skulle kunna hävda att oavsett hur de sakkunniga resonerar i utlåtandet så kommer de ändå att föreslå den person som de vill ha. Vi är inte säkra på att ett sådant resonemang är helt korrekt. Om man av

de sakkunniga kräver mer explicita resonemang och ett mer öppet redovisande av svaga och starka sidor hos särskilt toppkandidaterna till en tjänst och om man dessutom kräver explicita avvägningar mellan olika slag av meriter så kan detta leda till en mer allsidig sammanvägning av de sökandes meriter. Det blir helt enkelt svårare att bortse från ett viktigt meritslag om de krav som vi nu nämnt fungerar som etablerade normer. Mer konkret kan detta innebära att exempelvis kandidater med såväl praktisk som vetenskaplig meritering skulle få större chans att bli professorer. Att döma av sakkunnigutlåtandena finns det faktiskt personer med en sådan bred meritering.

• De vetenskapliga meriternas roll.

Den största samstämmigheten rådde kanske om betydelsen av vetenskaplig kompetens. Såväl sakkunniga som sökanden betonade hur viktigt det var med detta. Några intervjupersoner ansåg dock att den praktisk-konstnärliga kompetensen väger tyngre än vetenskaplig kompetens inom ämnet "arkitektur" och närbesläktade ämnen.

Vilken vikt har då i verkligheten vetenskapliga meriter vid professorstillsättningar inom arkitekturområdet? I intervjuer med sökanden glimtade det fram en resignation när det gäller möjligheterna för arkitekturforskare inom de praktiska-konstnärliga ämnena att hävda sig mot praktiker med begränsad eller ingen forskningserfarenhet. I överklagandena fanns det ibland en motsvarande bitterhet bland primärt forskningsmeriterade sökanden. Det var inte alls lika vanligt att praktiker klagade på hur deras meriter bedömts. Det är ju också ett ovedersägligt faktum att i tillsättningar inom den praktiska-konstnärliga sfären gick tjänsten i endast ett fall till en disputerad person, trots att sammanlagt 33 personer med doktorsexamen förekom bland de totalt 118 sökande inom dessa ämnen.

I sakkunnigutlåtandena inom de praktiska-konstnärliga ämnena kunde också spåras tendenser till att tona ned betydelsen av vetenskapliga meriter. Sådana meriter bedömdes betydligt oftare som ej ämnesrelevanta än vad fallet var för praktiska-konstnärliga meriter. I alla fall där vetenskapliga meriter ställdes mot praktiska-konstnärliga i en slutjämförelse mellan två sökanden så segrade de senare meriterna. I vissa fall var det snudd på obegripligt för en utomstående läsare av sakkunnigutlåtandena varför en person med enbart praktiska meriter gick före sökanden med både praktiska och vetenskapliga meriter.

Sammanfattningsvis vågar vi påstå att vetenskapliga meriter har vägt mindre tungt än praktiska-konstnärliga meriter i tillsättningar inom de ämnen som av tradition betraktas som praktiska-konstnärliga.

- Systemförändringar.

Vi tror att systemförändringar bör införas som bättre än nu garanterar att forskningsmeriter tillvaratas vid tjänstetillsättningar. Med stöd av synpunkter från intervjuerna tror vi att de sakkunniga bör arbeta mer oberoende av tjänsteförslagsnämnden än vad fallet är nu. Om de sakkunniga författar sina utlåtanden helt oberoende av tjänsteförslagsnämnden blir det alltså lättare för dem att framhålla de sökandes forskningsmeriter. Kanske skall de sakkunnigas uppgift strikt begränsas till att granska de sökandes meriter medan bedömningar av personlig lämplighet görs av tjänsteförslagsnämnden i sin helhet. Liknande synpunkter har förts fram i diskussionen kring den så kallade Sigemanska utredningen om professorstillsättningar (se *Universitetslära- ren*, nr 6/89).

Vidare anser vi, som ovan antytts, att enskilda sakkunnigutlåtanden bör vara det normala. Det blir då lättare att förutsättningslöst granska såväl vetenskapliga som andra meriter.

Slutligen anser vi att forskningens intressen bör vara starkt vägledande vid utseendet av sakkunniga. När det gäller denna punkt hävdade flera intervjupersoner att de sakkunniga i aktuella professorstillsättningar inte alltid har haft tillfredsställande vetenskaplig kompetens. Vi kan inte bedöma riktigheten i dessa påståenden. Vi tror dock att det faktum att professurerna inom vissa ämnen tenderar att gå till praktiker snarare än till forskningsmeriterade personer kan skapa en "ond" cirkel. De utsedda praktikerna blir sedan sakkunniga som i sin tur kan ha lättare att värdesätta konstnärliga-praktiska meriter än vetenskapliga meriter, vilket underlättar för nya praktiker att bli professorer osv. Ett sätt att bryta en sådan cirkelprocess vore att vidga rekryteringsbasen för sakkunniga, så att dessa kan tas från områden där professorernas vetenskapliga kompetens av tradition är hög. Denna tanke stöds också av det faktum att arkitekturforskningen i hög grad förefaller att bygga på olika traditionella akademiska discipliner, såsom inledningsvis konstaterades i denna rapport. Man skulle följaktligen kunna tänka sig att professorer i ämnen som konstvetenskap, statskunskap, sociologi, psykologi och filosofi fungerade som sakkunniga i olika tillsättningar. Självfallet bör professorer inom det aktuella ämnet också vara sakkunniga. Vad vi föreslår är att en eller två av normalt tre sakkunniga kan hämtas från andra ämnen än det ämne som professuren gäller.

Avslutningsvis vill vi påpeka att avvägningen mellan praktiska och vetenskapliga meriter djupast sett bottnar i synen på forskningens roll vid arkitektskolorna hos den krets av personer som har inflytande över tjänstetillsättningarna. I vilken utsträckning finns det hos dessa

personer en verklig övertygelse om att arkitekturforskningen, och då även inom praktiska-konstnärliga områden, berikar arkitektutbildningen? Finns det en villighet att ge denna forskning en stabil bas i form av professurer? Skall detta ske inom ramen för nuvarande professurer? Kan behovet av "mästararkitekter" tillgodoses med hjälp av tidsbegränsade förordnanden? Vi tror att en uppriktig diskussion kring dessa frågor kan bidra till en utveckling mot ett mer harmoniskt och samtidigt mer stimulerande förhållande mellan forskning och praktisk-konstnärlig verksamhet i arkitekturämnen.

Litteraturreferenser

- Hemlin, S & Montgomery, H (1987), *En resa i två vetenskapliga samhällen: Utvärdering av etnologi och nordiska språk i Göteborg*. Rapport inlämnad till humanistiska fakulteten, Göteborgs universitet.
- Hemlin, S & Montgomery, H (1988), "Att bedöma vetenskaplig kvalitet: En undersökning av sakkunnigutlåtanden vid professorstillsättningar", *VEST*. Tidskrift för vetenskapsstudier, 3 (11), 8–15.
- Hemlin, S, Montgomery, H & Johansson, U-S (1985), *Föreställningar om vetenskaplig kvalitet*. Rapport från psykologiska institutionen, Göteborgs universitet, 1985, nr 5.
- Montgomery, H & Hemlin, S (1987), "Conceptions of scientific quality", Ståhle, B (ed), *Evaluation of research* (pp 117–126). Copenhagen: Nordic Science Policy Council, FPR-publication No 5.
- Montgomery, H (1989), "From cognition to action: The search for dominance in decision making", Montgomery, H & Svenson, O (eds), *Process and structure in human decision making* (pp 23–49). Chichester: Wiley.